

Пилипчук А. Л.

аспірант кафедри обліку та оподаткування

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник – **Фоміна О. В.**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та

оподаткування

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

ОБЛІКОВО-ПОДАТКОВА АРХІТЕКТУРА ОПЕРАЦІЙ З ФІНАНСОВОЮ ДОПОМОГОЮ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА

В умовах перманентної економічної нестабільності та воєнного стану фінансова допомога трансформувалася з ситуативного явища в системний інструмент підтримки ліквідності та перерозподілу ресурсів у корпоративному секторі. Ефективність таких операцій визначається не лише номінальним обсягом залучених коштів, а передусім якістю побудованої обліково-податкової архітектури, яка має забезпечувати прозорість фінансових потоків, відповідність міжнародним стандартам та мінімізацію фіскальних ризиків.

Ключова проблема сьогодення полягає у розриві між задекларованою орієнтацією на прозорість та фактичною практикою бізнесу, де часто домінують фрагментарні рішення, а оцінка ефективності обмежується касовим методом без урахування вартості грошей у часі та довгострокових податкових наслідків. Економічна сутність фінансової допомоги полягає у цілеспрямованому перерозподілі грошових ресурсів поза логікою звичайного товарного обміну. Це відрізняє її від класичного банківського кредитування, яке передбачає еквівалентний обмін ризику на ринкову ціну, та від дивідендів, які є розподілом вже створеного прибутку.

Для побудови цілісної моделі обліку доцільно використовувати матричний

підхід класифікації за векторами «повернення – винагорода». За ознакою повернення розрізняють поворотну допомогу (позики, фінансові гарантії) та безповоротну (гранти, субсидії, цільові трансферти). За ознакою винагороди допомога поділяється на ринкову та неринкову (пільгову), залежно від того, чи компенсує встановлена ціна інструмента фактичний кредитний ризик і вартість грошей у часі. Такий поділ не є суто теоретичним – він безпосередньо визначає момент визнання у звітності: для безповоротних трансфертів ключовим є співвідношення доходу з понесеними витратами або амортизацією активів; для пільгових позик – розрахунок теперішньої вартості зобов'язання.

Організація обліку операцій з фінансовою допомогою на рівні підприємства має базуватися на чітко регламентованій послідовності дій: від ініціації операції та перевірки її ділової мети до фінального розкриття у примітках до звітності. Критичним етапом є первісне визнання інструменту. Згідно з вимогами МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», фінансові активи та зобов'язання первісно оцінюються за справедливою вартістю. Якщо допомога надана на неринкових умовах (наприклад, безвідсоткова позика від материнської компанії або пільговий кредит у рамках державної програми), різниця між номінальною сумою та справедливою вартістю повинна ідентифікуватися як окремий економічний ефект. Залежно від суті транзакції, цей ефект може визнаватися як дохід від державної підтримки (згідно з IAS 20) або як внесок до власного капіталу (у випадку фінансування від бенефіціарів) [1]. Надалі такі зобов'язання обліковуються за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки відсотка, що забезпечує коректне відображення вартості користування ресурсами у часі та «розгортання» дисконту до моменту погашення.

Особливої уваги та ретельного контролю потребують внутрішньогрупові операції фінансової допомоги, де виникають підвищені ризики гібридних невідповідностей та питань трансфертного ціноутворення. Міжнародні рекомендації ОЕСР (План дій BEPS) та директиви ЄС (зокрема ATAD)

вимагають нейтралізації схем, що призводять до асиметрії в оподаткуванні – подвійного вирахування витрат або «вирахування без включення» в дохід. Для українських підприємств, інтегрованих у міжнародні групи, це означає необхідність документального підтвердження ринковості умов (відповідність принципу «витягнутої руки») та прозорого розкриття кінцевого бенефіціарного власника доходу при здійсненні транскордонних виплат. Недотримання цих вимог може призвести до перекваліфікації операцій податковими органами та значних донарахувань. Емпіричний аналіз, проведений на матеріалах публічної звітності АТ «Укрнафта» за 2020–2024 роки, підтверджує, що коректна класифікація та оцінка інструментів дозволяють валідувати фінансові результати та забезпечити довіру стейкхолдерів. Показовим кейсом є врегулювання значного податкового боргу у грудні 2020 року через пакет взаємопов’язаних угод з НАК «Нафтогаз України».

Ця ситуація продемонструвала важливість чіткого розмежування різних джерел фінансування: короткострокових позик (фінансові інструменти за МСФЗ 9), комерційних передплат за продукцію (зобов’язання за IFRS 15, що можуть містити значний компонент фінансування) та цільових бюджетних платежів. Аналіз діяльності компанії у 2023–2024 роках демонструє стійку кореляцію між фінансовими результатами та податковим навантаженням. Чистий прибуток у 2023 році на рівні 23,6 млрд грн та 16,38 млрд грн у 2024 році супроводжувався відповідними обсягами сплачених податків (25,7 млрд грн та 20,0 млрд грн відповідно) і стабільними дивідендними виплатами. Це свідчить про узгодженість облікових рішень із фактичними грошовими потоками та відсутність агресивних податкових оптимізацій через механізми фінансової допомоги [2]. Стабільність виробничих показників (зростання видобутку нафти на 0,6% та газу на 6,5% у 2024 році) додатково підтверджує обґрунтованість припущень щодо здатності компанії виконувати свої зобов’язання. Податкові наслідки операцій з фінансовою допомогою формуються через складну систему податкових різниць, регламентовану Податковим кодексом України.

Поворотна фінансова допомога, як правило, створює тимчасові різниці, що виникають через розбіжності у правилах дисконтування та визнання процентних витрат у бухгалтерському та податковому обліку. Безповоротна допомога найчастіше призводить до виникнення постійних різниць. Якість фінансової звітності в цьому контексті безпосередньо залежить від повноти та деталізації розкриттів у примітках. Згідно з вимогами IAS 24 «Розкриття інформації про пов'язані сторони» та IFRS 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», підприємство має надавати вичерпну інформацію про характер фінансових інструментів, застосовані ставки дисконту, аналіз чутливості оцінок до зміни припущень та деталі транзакцій з афілійованими особами.

Отже, результативність залучення фінансової допомоги визначається не лише її обсягом, а передусім якістю побудованої обліково-податкової архітектури. Дисципліна договірних відносин, коректне застосування процедур дисконтування, постійна оцінка кредитного ризику (модель нарахування очікуваних кредитних збитків (expected credit losses - ECL) та суворе дотримання вимог комплаєнсу дозволяють перетворити фінансову допомогу на керований та прозорий інвестиційний ресурс. Такий підхід мінімізує конфлікти між даними бухгалтерського та податкового обліку, забезпечує інвестиційну привабливість підприємства та його фіскальну стійкість у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Ministry of Finance of Ukraine. International Financial Reporting Standard 9: Financial instruments. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf (дата звернення: 10.02.2025).
2. Ukrnafta. Ukrnafta's 2023 Net Profit Reaches UAH 23.6 Billion Following International Audit. URL: <https://www.ukrnafta.com/en> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Фоміна О. В., Пилипчук А. Л. Концептуальні передумови обліку та оподаткування фінансової допомоги. Ефективна економіка. 2025. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105.2025.2.5.